

ВПЛИВ СТИЛЮ БАТЬКІВСЬКОГО ВИХОВАННЯ НА РОЗВИТОК САМООЦІНКИ У МОЛОДШОМУ ШКІЛЬНОМУ ВІЦІ

Вступ: Самооцінка – це насамперед важлива передумова розвитку особистості. Вона дає можливість зберігати стабільність у будь-якій ситуації, індивідуальність і розвивати потребу відповідати рівню інших. Процес формування і розвитку повноцінної самооцінки не можна відокремити від активної участі і самої особистості.

Самосвідомість і самооцінка виявляються і формуються у діяльності, під безпосереднім впливом факторів, у першу чергу – спілкування та взаємодії з оточуючими. Молодший шкільний вік знаменує собою перехід від ігрової діяльності до навчальної, тому, вступ до школи вносить найважливіші зміни у життя дитини. Вчення, як провідна діяльність, починає коригувати самооцінку дитини буквально з перших днів її перебування у школі [3, с. 20-21].

Проте, не менш важливим також залишається вплив стилю батьківського виховання дитини, адже це саме те середовище з якого вона йде у школу і в яке повертається кожного дня.

Мета: теоретично обґрунтувати вплив стилю батьківського виховання на процес становлення та розвитку самооцінки у молодшому шкільному віці.

Виклад основного матеріалу: В кінці 19 століття У. Джеймс вперше ввів у структуру особистості поняття самооцінки. Він трактував її як «власний образ» або ж «образ самого себе». Крім того, вчений розглядав самооцінку з точки зору переживання людиною, певних емоцій, пов'язаних з нею, зокрема почуття задоволення, яке не залежить від оточення і виникає через співвідношення між справжніми досягненнями та рівнем домагань індивіда.

У словнику сучасної інтерпретаційної психології самооцінка визначається як оцінка індивідом себе, своїх здібностей, якостей і можливостей, особливостей своєї діяльності та свого статусу серед інших [3, с. 18-20].

Самооцінка є важливою частиною самосвідомості та основою особистості. Те, як вона формується, залежить від характеру людини, вимог, які вона пред'являє до себе, її ставлення до успіху та невдачі та, зрештою, її стосунків з іншими.

Важливість самооцінки розглядали такі зарубіжні дослідники, як: У. Джеймс, А. Маслоу, Р. Мей, Г. Олпорт, А. Адлер, К. Роджерс, Н. Бранден, Р. Барнс, Д. Куперсміт та інші. Серед вітчизняних вчених розглядом даного питання займалися: І. Бех, М. Боришевський, П. Чамата, В. Горбатих, Ю. Мартинюк, П. Дячук, С. Калюжна, М. Шевергіна та інші.

Самооцінка є суто особистісним утворенням психіки людини і водночас проявом її суб'єктної діяльності. Вона впливає на формування впевненості в собі, ставлення до себе, самокритичності, гідності та гордості, тобто є регулятором діяльності та поведінки людини.

Молодший шкільний вік охоплює життєвий етап від шести до одинадцяти років і визначається найважливішою ситуацією в житті дитини – вступом до школи [7, с. 304]. Розвиток особистості молодшого школяра можна розглядати як багатоплановий процес розгортання багатьох особистісних структур. На цьому віковому етапі формуються самостійність, упевненість в своїх діях, витримка, наполегливість, самооцінка, здатність до рефлексії [1, с. 9-10].

Дослідники вікової та педагогічної психології сходяться на думці, що молодший шкільний вік є одним із найважливіших етапів становлення особистості. У цьому віці освоюється навчальна діяльність і формується довільність психічних функцій. [6, с. 177].

Основним досягненням молодшого шкільного віку в області розвитку образу «Я», на думку С. Хартер, є диференціація та інтеграція уявлень дитини про себе. Поступово самооцінка набуває такі якості, як рефлексивність, диференційованість, стійкість, адекватність. При цьому найбільший вплив на самооцінку дитини надають шкільна успішність і оцінки вчителя, хоча роль батьків на даному віковому етапі також зберігається [8, с. 227].

Встановлено, що феномен самооцінки в початковій школі характеризується нестійкістю і значною мірою залежить від оцінки оточуючих, особливо батьків. Дослідники дійшли висновку про те, що одним із визначальних факторів, які впливають на формування самооцінки в початковій школі, є стиль батьківського ставлення.

Тому, становленню високої самооцінки передують прийняття дитини батьками та їх вміння співпрацювати з нею (кооперація). Виникнення ж низької самооцінки часто пов'язане з неприйняттям молодшого школяра, надмірним авторитаризмом у взаємодії з ним,

приписуванням йому незрілості у розвитку та нездатністю батьків відокремити своє «Я» від його «Я». [4, 34-38].

Сімейне виховання є найважливішою складовою особистісного середовища дитини. Сімейне виховання можна розуміти як багатовимірне утворення, що включає ставлення батьків до своїх дітей та їхніх переживань (емоційний компонент), їхнє специфічне сприйняття та розуміння особистості дитини (когнітивний компонент) та поведінкові стереотипи, що практикуються по відношенню до дитини (поведінковий компонент).

Існують різні (узагальнені та деталізовані) категорії стилів сімейного виховання, що базуються на особливостях сімейних та міжособистісних стосунків, які проявляються в особистості дитини, світогляді, ставленні батьків до діяльності, використанні покарань та заохочень, формуванні моральних принципів та цінностей, ставленні до інших людей та довкілля.

Найбільш поширеною в психолого-педагогічній літературі є класифікація стилів сімейного виховання Д.Бомбрінд доповнена Е.Маккобі та Д.Мартіном на демократичний (авторитетний), авторитарний, ліберальний (поблажливий) та індіферентний (байдужий) [5, с. 134-135].

Аналізуючи результати вищезазначених теоретичних досліджень, можна вказати на залежність вибору стилю сімейного виховання на розвиток самооцінки дітей молодшого шкільного віку та наступні наслідки кожного стилю.

Авторитетний стиль виховання розвиває особистість дитини найбільш гармонійно і всебічно. Дітям, які виховуються в таких сім'ях, притаманні: висока самооцінка, самоконтроль, вміння приймати власні рішення та нести відповідальність за свої вчинки, ініціативність та цілеспрямованість, вміння формувати близькі та дружні стосунки з оточуючими.

Риси характеру дітей, які виховуються в авторитарному стилі: втрата почуття власної гідності; низький рівень домагань та занижена самооцінка; вирішення проблем тільки силою; висока агресивність та конфліктність.

Для дітей, які виховуються в сім'ях з ліберальним стилем вихованням, характерні такі особистісні характеристики та поведінкові прояви як: незалежність; здатність до самовираження; схильність до асоціальної поведінки; високий рівень (неадекватність) самооцінки; нездатність до близькості або прихильності.

Індіферентний стиль виховання може спричинити розвиток у дитини емоційної відстороненості, тривожності, замкнутості і недовіри до оточуючих; небезпека потрапляння в асоціальні групи, оскільки батьки не здатні контролювати її вчинки; невпевненість та безвідповідальність [2, с. 1-8].

Висновки та перспективи подальших досліджень: Отже, можна говорити про те, що сімейне виховання відіграє величезну роль в особистісному розвитку дитини і впливає на її подальше життя. Вченими доведено, що діти та підлітки краще засвоюють знання, коли їм не тільки говорять, що робити, але й показують зразки адекватної поведінки дорослі, особливо батьки. Тому значну роль у психологічному розвитку особистості відіграє сімейне виховання.

Будь-які відхилення у сімейних стосунках негативно позначаються на формуванні особистості дитини, її характері, самооцінці та інших психологічних якостях. У таких дітей можуть виникнути різноманітні проблеми: підвищений рівень тривожності, труднощі з навчанням, тощо. Особливо актуальною ця проблема стає у молодшому шкільному віці, оскільки саме в цей період розвивається самосвідомість і починає формуватися самооцінка, що має достатній вплив на розвиток дітей будь-якого віку в майбутньому.

Підсумовуючи вище згадане, перспективою подальшого дослідження вбачаємо саме емпіричне дослідження впливу стилю батьківського виховання на розвиток самооцінки у молодшому шкільному віці .

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрусишин Ю. Особливості становлення самооцінки молодших школярів за умов розвивального навчання. Магістр. Тернопіль, 2008. № 4. с. 9-10.
2. Бортнік Н. Вплив стилю сімейного виховання на самооцінку молодших школярів. Психологія: реальність і перспективи. Збірник наукових праць РДГУ. Вип. № 15, 2020. URL: https://prap.rv.ua/index.php/prap_rv/article/view/180/180
3. Каложна С.М., Шевєрґіна М.В. Особливості взаємозв'язку самооцінки і тривожності у молодшому шкільному віці. Актуальні проблеми педагогіки, психології та професійної освіти. 2015. Т. 2. № 2. С. 17-21. URL: <http://journals.urau.ua/apppfo/article/view/55810/51969>

4. Камінська О.В. Детермінанти виникнення низької самооцінки в молодшому шкільному віці. Теорія і практика сучасної психології. Т. 2. №1., 2020. с. 34-38.
5. Курпіта О.А., Періг І.М. Вплив стилю сімейного виховання на особистісний розвиток молодшого школяра. Актуальні задачі сучасних технологій: зб. тез доповідей міжнар. наук.-техн. конф. Молодих учених та студентів, Тернопіль 27-28 листопада 2019. С.134-135. URL: <https://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/lib/29681/1/Book3-2019.pdf#page=135>
6. Токарева Н.М., Шамне А.В. Вікова та педагогічна психологія: навч. посіб. Київ, 2017. 176-177 с.
7. Федосова Г.Л., Ошовська М.В. Формування самооцінки дітей молодшого шкільного віку в сім'ї. Вісник післядипломної освіти. Київ, 2009. № 11(2). с. 304-305.
8. Чайкіна С.В. Особливості формування самооцінки молодших школярів. Теоретичні і прикладні проблеми психології. 2013. № 2(31). С. 223-228.

Бороздина Тетяна

Науковий керівник – доц. Сіткар Віктор

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ДЕТЕРМІНАНТИ ПРОЯВУ ТРИВОЖНОСТІ ПІДЛІТКІВ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

Проблема соціально-психологічних детермінант прояву тривожності підлітків є надзвичайно актуальною в сучасному контексті, оскільки підлітковий вік є періодом значних фізичних, психологічних та соціальних змін. При цьому сучасні дослідження вказують на те, що тривожність у підлітковому віці може бути наслідком не лише індивідуальних психологічних особливостей, а й впливу соціальних факторів, таких як сімейні взаємини, соціальне довкілля, освітній контекст та соціально-економічні умови. В умовах повномасштабного вторгнення, глобальних змін, соціальних конфліктів, пандемії та економічної нестабільності, проблема тривожності стає ще більш актуальною, оскільки підлітки піддаються високим рівням стресу і непередбачуваності.

Аналіз психологічної літератури дає змогу стверджувати, що проблема тривожності особистості є достатньо розробленою. Зокрема, різні аспекти прояву тривожності у підлітковому віці розглядали такі вчені, як Є. Артеменко [1], І. Булах [2], О. Волошок [3], І. Кошлань [4], С. Кузьменко [2], Ю. Лановенко [5], М. Мокрій [6], В. Поліщук [7], Л. Пономаренко [8], С. Томчук [9], М. Томчук [9], І. Франкова [6] та ін. Проте слід констатувати, що, незважаючи на наявність значної кількості ґрунтовних праць з проблеми підліткової тривожності, підліткового віку, бракує досліджень, спрямованих на визначення соціально-психологічних детермінант прояву тривожності у підлітковому віці.

Мета статті – теоретично обґрунтувати соціально-психологічні чинники детермінанти прояву тривожності у підлітковому віці.

Проведений теоретичний аналіз основних наукових підходів до проблеми тривожності особистості в зарубіжній та вітчизняній психології [1; 2; 6; 9 та ін.] дозволяє окреслити поняття «особистісна тривожність» як стабільну психічну властивість, що характеризується схильністю переживати стан тривоги в ситуаціях соціальної взаємодії. У цьому контексті особистісна тривожність особи сприймається як «один із ключових параметрів індивідуальних відмінностей, який визначається генетичними, онтогенетичними та ситуаційними факторами» [6, с. 101]. Дослідження підтверджують, що «особливості прояву високої тривожності в різні вікові періоди зумовлені специфікою найважливіших соціальних потреб» [7, с. 24]. У підлітковому віці це проявляється через домінування потреби у неформальному спілкуванні з дорослими та однолітками, а також посилення ролі референтної групи.

Дослідники здебільшого дійшли спільного висновку, що тривожність є важливим фактором і невід'ємною складовою психічного розвитку особистості. І. Булах наголошує, що «нормальна особистість не є такою, що позбавлена внутрішніх конфліктів і суперечностей; це особистість, здатна приймати їх, усвідомлювати та самостійно розв'язувати відповідно до своїх загальних цілей, цінностей і ідеалів» [2, с. 479]. Однак значення, яке надається проявам підліткової кризи, настільки велике, що навіть їх відсутність викликає занепокоєння. Хоча дослідження демонструють, що більшість підлітків не стикаються із серйозними проблемами, оточуючі часто вважають інакше, оскільки існує потенційна ймовірність емоційних ускладнень.